

РОЗДІЛ 1

ДУХОВНО-МЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ СІЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Селянське питання в Україні належить до категорії «вічних». Воно актуальне для будь-якого часу і апробоване в працях багатьох дослідників. Селянство М. Грушевський вважав рушійною силою, яка може реалізувати «народний ідеал справедливості» [1]. У своїй роботі «Підстави Великої України» він писав: «Головною підставою сеї Великої України ще довго, коли не завсіди, буде селянство, і на тім прийдеться її будувати. В довгі часи нашого досвітнього животіння ми все повторяли, що в селянстві і тільки в селянстві лежить будучина, українське відродження і взагалі будучина України. Протягом цілого (XIX) століття українство і селянство стало ніби синонімами. З того часу, як усі інші верстви зрадили свою національність, від нього черпався весь матеріал для національного будівництва, і на нього поклато воно свої надії: Україна зможе встати тільки тоді, коли встане сей скинений у безодню пітьми й несвідомості титан, сей позбавлений зору і сили, обстрижений з своєї політичної й національної свідомості Самсон. Треба було тільки подати йому сю чудотворну воду свідомості – тільки ж усе ходу не було, бо стеріг його пильно стоголовий цербер старого режиму» [2]. Керівна роль у формуванні нового суспільства також, згідно з М. Грушевським, належить селянству і культурному вихованню: «Українська культурна робота для українського села ще не закінчена... Тільки коли вповні свідомі сільські верстви увіллються в робітничі верстви міста, фабрики, шахти, та понесуть туди українську свідомість, українізуючи цю робітничу верству, замість самим підлягати її русифікаційному процесові, тільки тоді наша, фактично селянська Україна дійсно стане вповні робітничо-селянською країною» [3].

Проте роль духовного, ментального начала як фактора, що пояснює настрої українського селянина в конкретній історичній ситуації вивчено значно менше, зокрема ті підвалини, які привели до створення формувань державного типу – республік на Миколаївщині (географічно – Південь України).

Південноукраїнський регіон у силу природно-географічних та політико-соціальних чинників сформував специфічний тип поведінки

селянина-власника, що виражався у збереженні традицій предків-бунтарів, неприйнятті насаджених влад і боротьбою за землю.

У зв'язку з історичною ситуацією 1917-1921 рр. в Україні, постає питання про чинники, які формували ментальність селянина в цей період. Під ментальністю розуміють стійкі структури глибинного рівня колективної та індивідуальної свідомості й підсвідомості, що визначають устремління, нахили, орієнтири людей, у яких виявляються національний характер, загальноновизнані цінності, суспільна психологія. Ментальність означає дещо спільне, що лежить в основі свідомого і підсвідомого, логічного та емоційного, тобто вона являє собою глибинне джерело мислення, ідеології та віри, почуттів та емоцій.

Найглибші шари української ментальності закладені землеробством, яке з найдавніших часів було основним заняттям українців. Саме воно визначило особливості їх світобачення, культурні орієнтири та соціальну організацію. Весь уклад життєдіяльності українців (праця, традиції, культура, мова) ідеально адаптовані до однієї й тієї ж території (ландшафту), обумовлені природним циклом і сільськогосподарським календарем. Закодована на рівні підсвідомості, закріплена у традиціях та мові, ця інформація крізь століття дає свої імпульси, зумовлюючи такі характерні риси українського національного характеру, як тонке відчуття гармонії, зважений підхід до вирішення складних справ, працьовитість, миролюбність, ліричне сприйняття життя, м'який гумор, відчуття хазяїна та певний індивідуалізм.

Ментальність українського народу формувалася під впливом складних історичних обставин. Основну роль відіграло геополітичне розташування України на перехресті історичних шляхів зі Сходу на Захід і з Півночі на Південь. Ця обставина обумовила специфічне поєднання у світогляді українця західної (активно-раціоналістичної, індивідуалістичної, матеріалістичної) та східної (пасивно-споглядальної, спрямованої на вищі істини) ментальності.

Національна самосвідомість українців розвинулася на ґрунті Етнографічних відмінностей, особливостей психіки, культурних змагань і нашарувань, що зв'язували Україну із Західною Європою, та історично усталеного побуту народного життя, просякненого духом демократизму [4].

Ментальність – це спільне «психологічне оснащення» представників певної культури – в даному випадку селянства, що дає змогу хаотичний потік різноманітних вражень інтегрувати свідомістю у певне світобачення. Воно й визначає, врешті-решт, поведінку людини, соціальної групи, внаслідок чого суб'єктивний «зріз» суспільної динаміки органічно включається до об'єктивного історичного процесу [5]. Отже, ментальні настанови на всіх рівнях буття українського селянина мають стати невід'ємним компонентом структури історичного пояснення.

Українець, не відмовляючись від раціоналістичної думки, великої ваги надає виявам почуттів та емоцій. Інколи він може видаватися навіть сентиментальним і ліричним.

Українець дуже прив'язаний до своєї родини, в якій намагається будувати міцні та близькі стосунки. Для його ментальності характерно піклуватися. Українці, як правило, оточують своїх близьких турботою, своєрідною материнською опікою. Дітей підтримують до зрілого віку, і часто ще й у зрілому віці. Така близькість родинних стосунків, певною мірою, визначається історичним минулим: на території, що лежала на перехресті західного й східного світів, практично не припинялися війни і грабіжницькі напади. Жити тут було небезпечно, панування і влади часто змінювалося, і зберегтися як єдине ціле можливо було лише замкнувшись у колі найближчих родичів.

Для української родини традиційно характерна велика роль жінки і передусім матері. Зі смертю чоловіка саме вона завжди виступала на перший план, ставала главою сім'ї – навіть тоді, коли вдруге виходила заміж. Образ матері-удовиці – розсудливої, доброї і водночас суворої господині – яскраво змальований у класичній літературі. Українська жінка брала участь в усіх справах родини не лише після смерті чоловіка, а й за його життя. «Чоловік за один кут хату тримає, а жінка – за три», – говорить приказка. В давнину, коли в Європі панували патріархальні стосунки, в Україні було можливим сватання дівчини до парубка.

Українська ментальність, народна підсвідомість породжена неповторною і самодостатньою системою звичаєвого права – спроможна в усі часи утверджувати право на свободу, землю, власність, працю, вільне господарювання.

Існували виразні відмінності між українськими і російськими селянами, що робили проекти розв'язання в загальноросійському масштабі аграрного питання малопридатними для українського села. У протилежність до Росії, де переважаючим типом селянських господарств були громади («община», «мир»), українські селяни надавали перевагу індивідуальному землегосподарюванню. Переважання індивідуального господарювання та слабкість громади російського типу в Україні сприяли розвитку сильних власницьких настроїв серед селянства [6]. Мають ментальні відмінності в залежності від регіону і українські селяни. На це явище вперше звернув увагу М. Грушевський. У статті «Малі діла» він вказував, що у Східній Україні небезпечність життя виховувала у людей «сміливість, ризик, нахил до ширших перспектив, здібність оцінити досягнення поставленої мети вище над усякі матеріальні розрахунки, готовність усе поставити на карту за здійснення того, що

ставилося вище над спокій, вигоду і саме життя», то в Галичині, яка була «свого роду тихим і тісним запічком, де хоронилися люди, яким наприкрилося більш ризиковане, тривожне, але і більш дозвільне життя полудневих погранич», формувалися риси «витривалості, пасивного завзяття, упертості» [7].

На нашу думку, специфікою Півдня України і Миколаївщини, зокрема, було психологічне неприйняття селянством деспотичного характеру центральної влади, будь-якого насилля у сфері його особистих і суспільних прав, усвідомлення своєї сили і незалежності. Селяни намагалися утверджувати право на свободу, землю, власність, працю, вільне господарювання. Під впливом сильного колективного стресу (революції, війни, стихійного лиха), що діяв протягом тривалого часу і практично не припинявся, починаючи з кочових набігів і закінчуючи більшовицькими експериментами, селянська ментальність проявлялась у неприйнятті будь-якої з існуючих влад, крім власної. Це вилилось у постійну боротьбу селян проти існуючих влад. Повстанський рух на Півдні України мав глибоке історичне коріння. Він поширювався з тих окраїнних територій, на які весь час нападали вороги і від волелюбності селянства, яке не приймало насадженої їм влади [8].

Ще однією суттєвою особливістю Півдня, що впливала на формування ментальності, був природно-географічний фактор – Степ, що охоплював округи Донецького басейну, узбережжя Чорного та Азовського морів. Більшість ґрунтів цього регіону – чорноземи, лише узбережжя морів відзначається піщаниками. Клімат у зв'язку з нерівномірністю розподіленими у часі опадами характеризується посухою у літні місяці, суховіями та чорними бурями, що призводить до нестабільності врожаю, не дуже сприятливий для розвитку рільництва [9]. Такий природний фон формує у населення впертий, відважний характер, жагу до боротьби, бажання захищати власні інтереси до останку.

Південна Україна надзвичайно строката в етнічному відношенні, що також займало не останню роль у формуванні ментальності регіону. Згідно з підрахунками М. Кордуби, М. Шаповала і В. Солдатенка в 1914 р. Степова Україна (Таврія, Катеринославщина, Херсонщина та українські частини Кубані й Ставропілля) мали: 240 822,8 км² та 10 810 500 осіб (українців – 6 475 770, росіян – 2 558 550, поляків – 62 250, євреїв – 658 820, німців – 368 730, інших національностей – 395 220 осіб) [10].

За підрахунками Я. Бойко, в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. найбільшими за чисельністю (в тис. осіб) етносами Південної України були: українці (3 529,5), росіяни (1 344,8), євреї (477,1), німці (282,8), татари (217,3), молдовани (158,7), греки (75,1), болгари (67,1), поляки (53,4) [11].

На території Півдня України (Катеринославська, Таврійська, Херсонська губернії), за підрахунками С. Рудницького, Ф.Г. Турченко, Г.Ф. Турченко етнічний склад населення на 1914 рік мав такий вигляд:

– 5 253 тис. українців –	56,7 %
– 1 958 тис. росіян –	21,2 %
– 682 тис. євреїв –	7,4 %
– 411 тис. німців –	4,4 %
– 110 тис. греків –	3,5 %
– 329 тис. турків і татар –	1,2 %
– 40 тис. болгар –	0,4 %
– 220 тис. молдаван –	2,4 %
– 76 тис. поляків –	0,8 %
– 181 тис. інших етносів –	2,0 %

Усього жителів Півдня України нараховувалося 9 260 000 осіб [12, 13, 14].

Така етнічна мозаїчність «виховувала» у місцевого населення терпимість до іноземної мови, традицій, культури, відкритість до сприйняття нового, яке допомагало у веденні власного господарства.

Важливу роль у становленні української ментальності зіграла також релігія. Історично народний світогляд українців має три основні шари: демонологічний, міфологічний і християнський. Християнська релігія, яка прийшла на українські землі в кінці X ст., абсолютизувала дохристиянську ієрархічність, намагаючись якщо не зруйнувати стару світоглядну систему, то максимально пристосувати її до своїх потреб. Результатом такого протиборства ідей став релігійний дуалізм (двовір'я), елементи якого донині збереглися у народних звичаях і обрядах. Із впровадженням християнства у віруваннях і повір'ях посилюється елемент надприродного. Разом із тим, фантастичне і надприродне, яке не пов'язувалося з офіційною релігією, витіснялося у сферу фольклорної традиції (поезії, казок, легенд тощо).

Православна релігія завжди займала чільне місце в житті селянина, хоча ставлення до неї інколи носило панібратський характер (наприклад, недотримання посту, вихід на роботу під час релігійних свят). Проте авторитет священнослужителів на селі був беззаперечним. Про що свідчать факти, що у ролі «роз'яснювача» подій Лютневої революції 1917 р. виступали настоятелі місцевих церков. Релігія допомагала селянину стати і залишитися справжнім охоронцем українського народного духу. Як писав П. Куліш: «... люде свіжі, не затуманені і од праведного Бога не одвернені!» [15].

Одним із найкритичніших періодів у випробовуванні українського національного духу стали хронологічні межі першої третини ХХ ст.

Безкінечні війни, революції, стихійні лиха, більшовицькі заходи щодо знищення селянина-власника («військовий комунізм», колективізація, голодомори) з невеликою перервою на неп. Усі ці події трансформували селянську ментальність, пристосовуючи її до жорстоких реалій часу. З першого погляду українська історія 1917-1923 рр. може здаватися історією військового протиборства між різними арміями, кожна з яких прагнула встановити свій контроль над українською територією. Однак особливістю цих армій було те, що їх склад підлягав сильним змінам. Були випадки, коли одні й ті ж самі солдати переходили по 3-4 рази з однієї армії в іншу, врешті-решт залишаючись в якомусь повстанському загоні. Це було зрозумілим явищем, бо головна частина солдат воюючих сторін складалася з насильно мобілізованих селян. У кінцевому рахунку ефективність військово-політичного контролю над Україною залежала від того, як і наскільки кожна зі сторін могла дати собі раду з українським селянством. Проблема з селянами, однак, полягала в тому, що як політична сила вони відзначалися дуже мінливими настроями. Селяни спочатку вітали кожну нову владу, яка обіцяла розв'язати земельне питання відповідно до їх інтересів, пізніше розчаровувалися нею в результаті несповнених обіцянок, а в кінці повставали проти неї, якщо дозволяла військово-політична ситуація (або принаймні байдуже спостерігали її падіння). А далі весь цикл повторювався знову [16].

У цей період селянський суспільний ідеал будувався на таких важливих складових частинах, як земля, особиста воля, праця і прагнення до взаємодопомоги. Проте не одна із існуючих на той час влад не забезпечувала реалізацію такого ідеалу. Тому селянство було змушене вдатися до повстанської боротьби проти всіх влад. За твердженням А. Граціозі: «... тут [в Україні] розгорнувся перший селянський національно- та соціально-визвольний рух у столітті» [17]. На жаль, цей рух не дійшов до логічного завершення – створення національної держави на засадах української ментальності.

Перемогу здобули більшовики, що поставили собі на меті – знищити селянина-власника – головного носія ідей української державності. Війна більшовицької партії проти українського селянства велася з 1918 до 1933 рр. Єдиним світлим періодом можна вважати 1923-1928 рр. – час розквіту нової економічної політики, коли село змогло відбудуватися після років війн та революцій. Саме за часи непу селянин знову «відчув» себе власником і хоч у деякій мірі, але побачив реалізацію свого суспільного ідеалу.

З 1929 р. почалися розкуркулення, депортації, колективізація і голод-геноцид 1932-1933 рр. Такими заходами було винищено селянську еліту, здібних та ініціативних виробників-власників, носіїв справжньої української

ментальності і врешті-решт підірвано існування однієї із найдавніших і найпотужніших у світі сільськогосподарських цивілізацій [18].

Наслідки цієї катастрофи колосальні як на демографічному, так і на психолого-ментальному рівнях: традиційне українське село зі своїми звичаями перестало існувати [19]. Це знищення завдало сильного удару по українському національному духу, який здавна знаходив собі притулок у глибині селянських мас. Дещо змінився суспільний ідеал – уже не було такого бажання отримати землю та зайнятися індивідуальним господарюванням. Проте українська ментальність зберегла саме головне – прагнення населення до створення незалежної держави у вигляді республіки, адже республіканський устрій був характерний для державотворення українців із давніх-давен і проявлявся в часи Київської Русі, Запорозької Січі та Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.

Республіка – це форма політичного устрою, де джерелом усіх видів влади є народ і вищі органи державної влади обираються громадянами на певний термін [20]. У період існування Давньоруської держави, згадуючи про республіканський устрій, найчастіше описують Новгород та Псков, свідомо чи підсвідомо забуваючи про те, що основи республіканської форми правління були закладені як мінімум у VII – VIII ст. на території України під час переростання у східних слов'ян органів племінного управління в державні органи влади [21].

Республіканський устрій на прикладі легендарної давньоруської Тухольщини показав у своїй історичній повісті «Захар Беркут» І. Франко. В ній змальовано боротьбу прадавнього вічевого (республіканського, демократичного) устрою з князівсько-боярським на тлі запеклої боротьби з монголо-татарським нашествям. І. Франка передусім цікавила не достовірність опису історичних фактів, а дидактично-поетичне піднесення ідеалу громадської, духовної і природної цільності особи і народу як важливої діяльної сили суспільного розвитку. Запорукою прогресу (Сторожем) виступають громадянська активність і солідарність усіх членів суспільства [22]. Передсмертна промова Захара Беркута – це заповіт громаді, заповіт республіканському устрою. Захар любить рідну землю, своїх земляків, що навіть в останні хвилини турбується про них. Він переконує тухольців, що їхня сила в братерській згоді і єдності: «Доки будете жити в громадянським порядку, дружно держатися купи, незломно стояти всі за одного, а один за всіх, доти ніяка ворожа сила не побідить вас» [23].

Таким чином, І. Франко змалював майже ідеальний республіканський устрій Тухольської республіки, яка по-справжньому турбується про кожного із своїх громадян, вирішує всі питання за справедливими

«наказами» пращурів. Описав він діяльність «республіки» в історичних реаліях XIII століття, коли точилася боротьба населення Давньоруської держави з монголо-татарськими завойовниками. Головною ідеєю твору І. Франка «Захар Беркут» була спроба показати прагнення народу до свободи, до республіки. Адже сила українського народу, його непереможність – в єдності, згуртованості, любові до рідної землі.

Повість про Тухольську республіку – «Захар Беркут» була написана за короткий час – протягом півтора місяця (з 1 жовтня до 15 листопада 1882 року) [24]. Таким чином, геній І. Франка напророчив створення через якихось 37 років по всій території України великої кількості республік – Бойківської, Гуцульської, Холодноярської, Висунської, Баштанської [25], коли населення України в тяжкі часи боротьби з різними ворогами «згадало» прадавні закони існування громад і республіканського устрою.

Жителі Висунська і Полтавки-Баштанки не могли не «згадати» давні традиції селянської демократії. Адже, корені заселення цих територій сягають у часи козацької вольниці, яка постійно зберігалася в традиціях населених пунктів.

У середині XVIII століття (перша згадка – 1767 рік) гайдамаки й селяни-втікачі з північних губерній на березі невеликої, але повноводної річки Висунь у сточищі Дніпра заснували село Висунськ. У місті Батурині Чернігівської губернії відбулося повстання козацької голоти. Виступ жорстоко придушили, а його учасники на чолі з Ф. Британом були виселені на південь – у Висунськ. Переселення великої кількості мешканців Батурина зумовило появу паралельного найменування – Батурине, яке з'явилося на картах 20-30-х років [26] XX ст. і збереглося до нашого часу.

Близько 1806 р. з обох боків невеликої балки на казенних землях царський уряд поселив мешканців із Полтавщини та Чернігівщини. Це були переважно державні селяни та козаки. Згодом на цій території осіло чимало селян і кріпаків, які втікали від панського гніту на Південь України [27]. Перша назва села була відтопонімною «деревня Полтавская» – Полтавка. У середині XIX ст., у зв'язку зі зростанням ролі військово-адміністративних поселень і з метою розрізнення багатьох тоді Полтавок поселення набуло ускладненої назви: Полтавка-Баштанка. З 1928 р. офіційною назвою стає Баштанка [28].

Так волею долі склалося, що земляки – вихідці з північних та центральних губерній України, несучи в собі традиції волелюбного козацтва, поселилися на півдні – зовсім недалеко одні від одних. Навіть за кількістю мешканців і за соціальним складом села були дуже схожі між собою, особливо на початку XX ст. Посад Висунськ, більше ніж з

10-ти тис. мешканців майже увесь складався із сільських бідняків. Баштанка ще до революції була одним із найбільших сіл на Півдні України. Тут налічувалося до 2 тис. дворів. Земля головним чином належала поміщикам, які володіли тисячами десятин [29].

Довгий час українське суспільство поділялося на тих, хто годував країну (селянство), і тих, хто її боронив (козацтво). Це породжувало дві майже протилежні форми свідомості. Перша – тип захисника, воїна, нестримного і авантюрного, здатного на афективні, нерозсудливі і героїчні вчинки. Другий тип свідомості українців визначався поміркованістю і миролюбністю, яка дозволяла «перечекати» численні негоди історичної долі. Цей тип свідомості виявлявся у певній замкненості характеру, схильності до оборони проти зовнішнього світу і звернення психічної енергії на розбудову внутрішнього життя.

У Висунську і Полтавці-Баштанці склалася унікальна ситуація, коли два типи свідомості козацької і селянської злились в один – захисника-селянина. Він виявлявся не лише в критичні періоди історії, а й став закодованим на генетичному рівні та в назвах населених пунктів (топоніміці).

Топонімічні дослідження дають можливість не лише глибше пізнати історичну та етнографічну мозаїку краю, а в деякій мірі зрозуміти «душу» тієї землі, де проживали і проживають люди різних націй і народностей, яких зв'язала разом примхлива доля історії. Назви поселень – це не лише слова, з їх зовнішньою формою – набором певної кількості літер, а і внутрішня форма, дослідженням якої займається топоніміка. Саме внутрішня форма за словами О. Потєбні «визначається специфікою народної мови, оскільки кожна мова має притаманний їй погляд на світ або неповторну перспективу бачення» [30].

Спробуємо дещо підняти завісу невідомого і «побачити», що «приховує» в собі назва села Висунськ. Сучасний Висунськ – це велике село Березнегуватського району на Миколаївщині з населенням в 2 500 осіб, центр сільської Ради, розташований на правому березі річки Висунь (притока Інгульця), за 5 км від райцентру [31].

Висунськ має фактично подвійну назву, в якій концентрується географічний фактор – близькість річки Висунь і прихований (внутрішній смисл) – непокірна козацько-селянська вольниця (Батурич).

У цьому плані певну цікавість викликає походження назви річки – «Висунь», яке до сьогодні остаточно не з'ясоване. З одного боку, будучи близькою до відомої річки Вись, ця назва могла утворитися від неї за допомогою суфікса – «унь». З другого – перші фіксації не забезпечують такого зв'язку, оскільки в них немає початкового «в»: Исун, Исунь [32].

Існує думка про тюркське походження гідроніма Висунь з подальшою його слов'янізацією українським мовним середовищем, яка найвиразніше простежується на фонетичному рівні й виявляється в появі протетичного приголосного «В»: Висунь – Ісун [33].

Дійсно, в історичному документі 1705 р. у назві відсутній не тільки початковий приголосний «в», а й пом'якшення кінцевого приголосного «н». Якщо зняти слов'янське нашарування, то одержимо форму Ісун (Исунь), яка фіксується історичними джерелами. Однак існують підстави відносити гідронім «Висунь» до давніх болгаризмів. На думку І. Желєзняк, нижньонаддніпряньський гідронім «Висунь» генетично пов'язаний із назвою київської протоки Іцунь (Хряповата Вицунь), яку на основі лінгвістичних та етнографічних даних дослідниця вважає хозарською за походженням [34]. І. Желєзняк реконструювала назву «Vіsun» у значенні, близькому до «водопій, місце, де п'ють тварини» [35].

Вважаючи запропоновану етимологію гідроніма «Іцунь» достатньо обґрунтованою, ми не заперечуємо вірогідності його зв'язку з нижньонаддніпряньською Висунню. Разом із тим, відсутність історичного варіанта з фонемою «ц» (можливо, він був просто втрачений у результаті свого давнього існування або гідрооснова зазнала змін під дією інших тюркських мов) дозволяє інтерпретувати гідронім «Висунь» як тюркізм, якщо й успадкований від хозарів, то такий, що набув у мовному оточенні інших тюркських народів нове семантичне наповнення основи. В назві Висунь (Исунь) привертає увагу елемент «су» в значенні «вода», «водойма» [36].

Можна припустити, що ця назва є модифікованим тюркським словосполученням «iyisu (n)» – «добра вода». Саме ця гіпотеза підтверджується вживаними на Березнегуватщині назвами – річка Добра (притока Висуні), Нагартав – «річка добра» в перекладі з давньоєврейської [37] (колишня єврейська колонія; тепер – частина Березнегуватого).

Оскільки р. Висунь (Исунь) не згадується на сторінках літописів, а зустрічається в історичних документах значно пізніших за часом, то можна припустити її зв'язок з монгольським u-sun «вода», сучасне монгольське «усан» означає також «вода», тобто хронологію виникнення даного гідроніма пов'язати з періодом ординської навали XIII ст. (якщо під слов'янським нашаруванням і тюркським або монгольським перекладом не приховується більш давня субстратна форма) [38].

Крім того, назва «Висунь», та її більш давні найменування «Ісунь» та «Вулсунь» можуть означати «Свята Річка». Свята тому, що вона протікала неподалік кургану «Широка могила», який вважався первісним храмом [39].

Висунськ вписав яскраву сторінку в історію України створенням у 1919 р. Висунської народної республіки. І слава про непокірну селянську республіку була відома далеко за межами Миколаївщини. Столицею цієї «республіки» став саме Висунськ, а об'єдналися разом поселення, які знаходилися на берегах річки Висунь і користувалися її доброю (священною) водою, що в степовому краї символізує життя та прагнення до волі.

Подвійна назва «Висунськ – Батурина» репрезентує зовнішній і внутрішній стан даного поселення. «Висунськ» – показує його географічне положення, близькість до «доброї води» річки Висунь. «Батурина» – доводить існування на цій території волелюбних козацьких традицій, які яскраво себе виявили в період існування Висунської народної республіки. Тому першооснови різноманітних історичних подій треба шукати не лише в економічних, політичних та географічних факторах, а набагато глибше – в духовних основах, що заковані в топоніміці краю.

Таким чином, період першої третини ХХ століття став тим переломним моментом для українського селянства, коли відбувся різкий процес трансформації його духовної основи – ментальності. Сільське населення, що зберігало традиції стародавньої землеробської культури, світобачення предків-бунтарів і захисників Вітчизни мало шанс, спираючись на власний суспільний ідеал (земля, воля, індивідуальне господарство, культурні традиції) відродити незалежну Українську державу. В цьому плані показовим є селянство Півдня України, яке акумулювало в собі найбільш характерні риси давнього українця: життя у степу, терпимість до іноземних звичаїв, любов до православ'я, духовно-народної музики та неприйняття будь-якої влади крім своєї. На Миколаївщині – У Висунську і Полтавці-Баштанці в результаті історичного розвитку створився новий тип селянської свідомості, що об'єднав у собі сільські традиції демократизму та бунтівну вдачу козацтва. Це і стало першоосновою формування селянських республік.

Проте більшовицький підхід до селянського питання привів до знищення індивідуального власника – справжнього носія української духовності. Подальші ж історичні події привели до загибелі справжніх носіїв української ментальності, а сама ментальність більше ніж на півстоліття перейшла в латентний стан, поки не були виховані її нові носії.